

Голові разової спеціалізованої вченої ради ДФ 20 051.160
доктору юридичних наук, професору,
професору кафедри цивільного права
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
Зеліско Аллі Володимирівні

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидатки юридичних наук, доцентки Банасевич Ірини Іванівни
на дисертацію Кравець Вікторії Ігорівни
«Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного
товариства», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Сучасний розвиток корпоративних відносин в Україні характеризується посиленням ролі акціонерних товариств як ключових учасників економічних процесів, інструментів інвестиційної діяльності та центрів формування значних фінансових ресурсів. У цих умовах особливої ваги набуває ефективність корпоративного управління, центральним елементом якого є наглядова рада. Саме цей орган покликаний забезпечувати стратегічний контроль, баланс інтересів акціонерів, прозорість управлінських рішень і запобігання зловживанням з боку менеджменту.

Тема дисертаційної роботи Кравець В.І. «Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства» є безсумнівно актуальною, оскільки триває реформування корпоративного законодавства України, орієнтованого на імплементацію міжнародних стандартів, зокрема принципів ОЕСР та вимог права ЄС. Наглядова рада як інструмент корпоративного контролю є одним з центральних елементів цих стандартів. Проте вітчизняна нормативно-правова база досі містить низку прогалин та суперечностей щодо статусу, компетенції, внутрішньої організації та підзвітності наглядової ради, що потребує ґрунтовного наукового аналізу. Окрім цього, вітчизняна практика корпоративного управління демонструє проблеми з ефективністю діяльності наглядових рад: формальний характер їх роботи, домінування інтересів окремих груп акціонерів, слабкість механізмів контролю за виконавчим органом, конфлікти інтересів, недостатню прозорість прийняття рішень. Це свідчить про незавершеність інституційного становлення наглядових рад та потребує наукового аналізу реальних бар'єрів і причин їх неефективності.

Цифровізація корпоративних процесів і поява нових моделей взаємодії органів управління висувають потребу адаптації правових норм до сучасних форм ухвалення рішень, електронного документообігу, дистанційної участі членів наглядової ради. Це створює нові виклики для правового регулювання та наукового аналізу.

Отже, дослідження правової природи наглядової ради, особливостей її компетенції, процедур роботи та механізмів відповідальності є своєчасним та необхідним для розвитку вітчизняної науки корпоративного права та для підвищення ефективності функціонування акціонерних товариств в Україні. Вирішення зазначених питань сприятиме удосконаленню сфери корпоративного управління, а також гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи корелюється з темами науково-дослідної роботи «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557) та «Шляхи удосконалення способів захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в умовах проведення судової реформи в Україні» (номер державної реєстрації 0110U006559).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, що засвідчує опрацювання дисертанткою в повній мірі відповідного емпіричного матеріалу, нормативно-правових актів України, судової практики, наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених. Ґрунтовною є методологічна основа дослідження В.І. Кравець, яка вміло використовує широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів пізнання правових явищ, зокрема, історико-правовий, герменевтичний, системного аналізу, порівняльно-правовий, формально-юридичний, прогнозування тощо. Варто також відмітити, що для утвердження необхідного рівня наукової новизни дисертації інформаційною та емпіричною базою дослідження стали судові рішення з окремих справ.

Дисертаційне дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Фундаментальність та комплексність роботи виявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертанткою предмету дослідження. Таким чином, емпіричний матеріал дослідження характеризується належним рівнем репрезентативності, що позитивно вплинуло на обґрунтованість та достовірність наукових положень, рекомендацій та висновків проведеного дослідження.

Дисертація В.І. Кравець за своїм оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами). Структура дисертації відповідає логіці поставлених завдань, об'єкту та предмету дослідження та складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини цивільного права у цій сфері слід назвати вагомими і вдало викладеними, що дозволило простежити процес

втілення ідей і думок автора в тексті наукової роботи, виділити найбільш обґрунтовані позиції, а також питання, які потребують подальшого доктринального дослідження.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання авторкою успішно виконані.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає в тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній цивілістичній науці системним комплексним дослідженням наглядової ради в системі корпоративного управління акціонерного товариства.

Стосовно багатьох проблем авторка висловлює власну обґрунтовану точку зору, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до наукових концепцій яких вона схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих підходів дослідників, які, на її думку, є спірними.

Заслуговують на увагу запропоновані авторкою дефініції наглядової ради та комітету наглядової ради (п.1 та п. 8 наукової новизни).

Авторкою удосконалені ознаки наглядової ради як органу товариства, а саме доведено, що вона є колегіальним, волеутворюючим, виборним, постійнодіючим, періодично скликуваним органом в системі корпоративного управління товариством (п.4. наукової новизни); сформовано систему функцій наглядової ради шляхом виділення наступних: контрольна функція; управлінська функція; функція охорони та захисту інтересів товариства, акціонерів, інвесторів, працівників; регулятивна функція (п. 5 наукової новизни).

Заслуговує також на увагу подальший розвиток доктринальних напрацювань у сфері компетенції наглядової ради, порядку оскарження її рішень, класифікації комітетів наглядової ради акціонерного товариства (п. 11, 15, 16 наукової новизни)

Висвітлений вище перелік положень не вичерпує наукових положень, які розкривають наукову новизну дисертаційного дослідження Кравець Вікторії Ігорівни, але дає можливість сформулювати бачення авторки щодо окремих аспектів роботи та її уявлення щодо перспектив розвитку та удосконалення правового регулювання корпоративного управління акціонерного товариства.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження Кравець В.І. полягає в тому, що викладені в дослідженні положення, висновки можуть бути використані у науково-теоретичних дослідженнях стосовно корпоративного управління; для вдосконалення акціонерного та цивільного законодавства України, а також практики розгляду господарськими судами позовних проваджень, пов'язаних із корпоративним управлінням в акціонерних товариствах; в освітньому процесі для навчання аспірантів та студентів вузів, з метою підвищення кваліфікації практичних працівників, при підготовці підручників, навчальних

посібників і методичних рекомендацій з навчальних дисциплін «Корпоративне управління» та «Корпоративне право України», а також при підготовці законопроектів.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам щодо обсягу, який зумовлений метою й завданнями дослідження.

У **Розділі 1 «Загально-теоретична характеристика наглядової ради АТ як органу корпоративного управління»** проведено аналіз історико-правових аспектів та нормативної основи правового становища наглядової ради, з'ясовано поняття та роль наглядової ради в корпоративному управлінні, а також проаналізовано правове становище наглядової ради за кордоном.

Авторка доходить обґрунтованого висновку про те, що інститут наглядової ради пройшов шлях трансформації з типової німецької моделі до змішаної моделі, яка поєднує елементи як німецького, так і англо-американського типу здійснення контрольно-наглядової функції. Якщо раніше повноваження наглядової ради зводилися в основному до перевірки наслідків діяльності управлінської діяльності виконавчого органу, то на сьогодні превалує превентивний контроль наглядової ради за діяльністю виконавчого органу (правління) до моменту вчинення останнім певних дій. (стор.178).

Заслуговує на підтримку висновок про те, що наглядова рада відіграє провідну роль як центрального органу дворівневої системи управління АТ, зокрема, коли мова йде про захист прав акціонерів та реалізацію їхніх інтересів. Вона забезпечує постійну еволюцію та адаптацію товариства до умов висококонкурентного підприємницького середовища в господарському обороті, контроль за тим, щоб рішення, які приймаються виконавчим органом, відповідали дійсним інтересам компанії, та відіграє роль внутрішнього та незалежного захисника інтересів товариства в цілому (стор. 48).

Позитивно також сприймається авторська дефініція наглядової ради: наглядова рада – це орган корпоративного управління товариства, що здійснює контроль та регулювання діяльності виконавчого органу, в межах компетенції, визначеної Законом, статутом та іншими актами локальної правотворчості здійснює управління товариством, а також захист прав та інтересів товариства, акціонерів, інвесторів та працівників товариства» (стор. 68).

Розділ 2 «Склад та порядок формування наглядової ради» охоплює три підрозділи, які присвячені складу та структурі наглядової ради, порядку обрання та припинення повноважень членів наглядової ради.

Викликає науковий інтерес та схвалення пропозиція авторки щодо можливості залучення до членства у наглядовій раді як фізичних, так і юридичних осіб (стор. 101-102). Доцільно звернути увагу на проведений авторкою аналіз процедури відсторонення (усунення) членів виконавчого органу і зроблений у зв'язку з цим висновок про можливість застосування відповідної процедури за аналогією до членів наглядової ради, оскільки останні так само як і члени виконавчого органу

безпосередньо впливають на характер управління товариством, а також є суб'єктами фідучіарних відносин (стор. 114-116).

У дисертаційній роботі В.І. Кравець доходить обґрунтованого висновку про те, що комітети наглядової ради не є органами товариства, оскільки: 1) комітети не формують волю і волевиявлення товариства; 2) повноваження, якими наділено (може бути наділено) наглядову раду мають характер делегованих від наглядової ради; 3) організаційно не відокремлені, а перебувають в структурі наглядової ради. Викликає науковий інтерес авторська дефініція комітету наглядової ради: «комітет наглядової ради – це структурний підрозділ наглядової ради, який в межах свого предмету відання надає рекомендації та здійснює попереднє вивчення і підготовку до розгляду питань, що належать до компетенції наглядової ради (стор. 125-126).

У Розділі 3 «Компетенція наглядової ради, порядок прийняття рішень та їх оскарження» дисертанткою системно проаналізовано компетенцію та порядок прийняття рішень, а також порядок їх оскарження. Доцільно звернути увагу на важливу думку авторки про те, що варто уніфікувати підходи до прийняття рішення у наглядовій раді і раді директорів, а саме усунути відмінності між ч. 4 ст. 66 та ч. 3 ст. 75 Закону України «Про акціонерні товариства». Для цього у роботі запропоновано надати можливість акціонером закріпити в статуті залежність прийняття рішення від участі у голосуванні певних членів, зокрема незалежних членів наглядової ради. (стор. 159).

Заслуговеє на підтримку сформульоване авторкою поняття правомочності наглядової ради, під якою пропонується розуміти здатність наглядової ради приймати рішення у зв'язку з присутністю необхідної кількості її членів, повноваження яких не припинені, відповідно до Закону або статуту товариства, а також дотриманням процедури скликання наглядової ради. У зв'язку із запропонованим поняття правомочності наглядової ради дисертантка також виділяє види неправомочності наглядової ради: 1) неправомочність засідання наглядової ради, тобто присутність на засіданні половини і менше від загальної кількості членів, якщо інше не встановлено статутом; 2) неправомочність складу наглядової ради, тобто коли кількість членів ради, повноваження яких дійсні, становить половину її кількісного складу, встановленого статутом, або менше (стор. 165-166).

На підтримку заслуговують пропозиції дисертантки щодо внесення змін, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства України (стор. 184-185).

Дисертаційне дослідження В.І. Кравець підкреслює, що робота містить результати її особистих досліджень. Висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, одержані авторкою особисто.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело (список використаних джерел складає 242 найменування). Варто також відзначити опрацьовану авторкою судову практику та джерела іноземною

мовою, що одночасно підкреслює достовірність зроблених висновків, а також складність проведеного нею дослідження.

Дисертаційне дослідження В.І. Кравець містить посилання на згадані авторкою у тексті джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; авторкою дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну й достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження В.І. Кравець та опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено в 11 наукових публікаціях, з яких: 5 наукових статей у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації. Викладені в дисертації наукові результати отримано здобувачкою особисто. За результатами аналізу тексту дисертації та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фальсифікації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Вікторії Ігорівни Кравець на тему «Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства», варто зазначити, що окремі його положення є спірними і надають підґрунтя для подальшої наукової дискусії або потребують додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації.

1) Запропоновані в дисертації новели щодо регламентації процедури прийняття рішень наглядовою радою (п.10 наукової новизни), попри прагнення авторки підвищити ефективність корпоративного управління, видаються надмірно деталізованими й можуть утруднювати практичну діяльність цього органу. Зокрема, формалізація процесу ухвалення рішень шляхом встановлення залежності кворуму чи дійсності рішень від обов'язкової присутності або участі окремих членів наглядової ради створює певні ризики. По-перше, надання окремим членам де-факто права блокувати роботу наглядової ради шляхом неявки або ухилення від участі може створити диспропорцію впливу в органі, що негативно відобразиться на колегіальності та балансі інтересів акціонерів. По-друге, надмірна деталізація процедур може знизити гнучкість діяльності наглядової ради, що є неприпустимим з огляду на потребу оперативно реагувати на корпоративні ризики, ринкові зміни та інші управлінські виклики. По-третє, такі пропозиції відкривають потенційні можливості для зловживань з боку окремих членів ради, які, користуючись своїм спеціальним статусом, зможуть

фактично впливати на корпоративні рішення не голосуванням, а саботуванням участі, що суперечить принципу належного корпоративного управління та підзвітності.

З огляду на це запропонований підхід потребує доопрацювання з урахуванням балансу між необхідною регламентацією та забезпеченням функціональної автономії, колегіальності та рівноправності членів наглядової ради.

2) Пропозиція дисертантки щодо встановлення шестимісячного строку для оскарження рішень наглядової ради шляхом його прирівнювання до строку, визначеного для оскарження рішень загальних зборів акціонерів (стор. 172-173, п.3 наукової новизни), викликає низку теоретичних і практичних сумнівів.

По-перше, аргументація про однакову правову природу рішень наглядової ради та рішень загальних зборів є недостатньо переконливою. Загальні збори є вищим органом акціонерного товариства, їх рішення спрямовані на визначення ключових питань діяльності товариства, реалізацію корпоративних прав акціонерів тощо. Рішення ж наглядової ради мають, передусім, наглядово-управлінський характер, спрямовані на забезпечення балансу управління та контролю, а також на оперативну взаємодію з виконавчим органом. Така різниця у функціональному призначенні зумовлює різну юридичну природу рішень цих органів і ставить під сумнів доцільність механічного перенесення строків оскарження.

По-друге, дисертантка не надала достатнього обґрунтування того, що скорочення строку до шести місяців не обмежить доступ до ефективного судового захисту. Рішення наглядової ради часто пов'язані із тривалими фінансовими, господарськими та управлінськими процесами, наслідки яких проявляються не відразу, а отже занадто короткий строк може позбавити акціонерів реальної можливості виявити та оскаржити порушення.

Таким чином, ідея встановлення шестимісячного строку позовної давності для оскарження рішень наглядової ради шляхом його прирівнювання до строку, визначеного для оскарження рішень загальних зборів акціонерів сама по собі є цікавою, але її теоретична база потребує суттєвого доопрацювання, зокрема щодо порівняння правових наслідків рішень цих органів та відповідності принципу ефективного захисту корпоративних прав.

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, її текст відповідає вимогам щодо логічної послідовності викладення матеріалу. Зроблені авторкою висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

У дисертації сформовано теоретичні положення, які відображають місце та роль наглядової ради в корпоративному управлінні акціонерного товариства, а також особливості її компетенції та на цій основі внесено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України, що свідчить про нове вирішення авторкою відповідного наукового завдання.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження В. І. Кравець відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним вище, вважаю, що дисертація Кравець Вікторії Ігорівни на тему «Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, повнотою опублікування матеріалів дисертації у наукових фахових виданнях відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка – Кравець Вікторія Ігорівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Ірина БАНАСЕВИЧ